

Па сутнасці, усе вершы Яна Баршчэўскага ў альманаху пацвярджаюць арганічную сувязь паэта з рамантызмам.

ЛІТАРАТУРА

1. *Незабудка*. Пецяrbург, 1840. С.17.
2. *Незабудка*. Пецяrbург, 1841. С.37-38.
3. *Незабудка*. Пецяrbург, 1842. С. 7-9.
4. *Незабудка*. Пецяrbург, 1843. С.1-2.
5. *Незабудка*. Пецяrbург, 1844. С.14.

S U M M A R Y

The content of the almanach "Niezabudka" published by Jan Barshchevsky, a writer of Belarusian-Polish origin, in the 40-ies of XIX century is analysed in the paper.

УДК 882.6(091):884

Мечыслаў Яцкевіч*

Ян Баршчэўскі – адзін з пачынальнікаў "беларускай школы" ў польскай рамантычнай літаратуры

У гісторыі польскай літаратуры ёсць такія паняцці, як "украінская школа" і "літоўская школа" [1]. Мы можам гаварыць таксама аб "беларускай школе" ў польскай рамантычнай паэзіі. Гэты тэрмін часта ўжываецца ў той галіне польскай літаратуры першай паловы XIX стагоддзя, якая нарадзілася і выспела на этнічных беларускіх землях і з гэтымі землямі арганічна звязана. Гэты кірунак, безумоўна, мае вялікае значэнне як для польскай, так і для беларускай літаратуры. Тэрмін "беларуская школа" ў польскай рамантычнай літаратуры ўпершыню ўжыў Станіслаў Станкевіч у 1932 годзе. Ён тады напісаў, што калі ў польскай літаратуры існуе "украінская школа", то з поспехам можна гаварыць і аб "беларускай школе" [2].

У невялікай яшчэ навуковай літаратуры, у якой гаворыцца аб беларускіх матывах у польскай рамантычнай паэзіі, зусім нямнога ёсць грунтоўных артыкулаў ці іншых прац [3]. Значыць, гэта тэма далей застаецца адкрытай і патрабуе грунтоўных даследаванняў як з польскага, так і з беларускага боку. Пад уплывам рамантызму польскія паэты пачалі ўжываць у сваёй паэзіі, у сваёй творчасці матывы беларускія, падобна як і украінскія ці літоўскія. Рамантызм унёс у інтэлектуальнае жыццё, а ў першую чаргу ў літаратуру, новыя ідэі і прыхільнасці [4]. У значнай ступені ішлі ў кірунку да народнасці грамадска-палітычныя цяжэнні, якія хвалявалі інтэлігенцыю былога Вялікага княства Літоўскага [5]. Ідэалогія "беларускай школы", якая тады з'явілася, была ў асноўным такая самая, як ідэалогія "украінскай школы".

Акрэсленне "украінскай школы" сфармуляваў Міхал Грабоўскі ў XIX стагоддзі. Вось як ён гэты тэрмін выясняе: ...*prawa polskich poetów do*

* М. Яцкевіч – прафесар Ольштынскай вышэйшай педагагічнай школы.

stanowienia osobnej szkoły zasadzają się nie na tym, że obierają na treść swoich utworów przedmioty historii tej ziemi, ale raczej, że przejmują całkiem duch i barwę właściwej poezji ukraińskiej. (...) Polscy poeci ukraińscy przejęli tę właściwość szczerze, unarodowili ją sobie, rozumieją ją głęboko, bo jest dla wszystkich domową, dla wielu rodzinną. Nadto ci poeci nie poprzestają na pożyczaniu ozdóbek z poezji ukraińskiej, oni sami rezwikływają dalej poetyczność tych miejsc i obyczajów, idą za bytem tej ziemi i losami tego ludu w rozmaitych czasach i rozlicznych stosunkach ich historyczności i. w każdym z takowych dostrzegają jego poetyckiej fizjognomii; na miejscu gdzie zastali tylko pieśni gminne, budują epeje i romans [6].

Гэтае акрэсленне Грабоўскага, на мой погляд, можна прымяніць і да польскіх паэтаў "беларускай школы", таму што яны таксама імкнуліся ў сваёй паэзіі выкарыстаць беларускую народную творчасць і паказаць у сваіх творах нацыянальныя асаблівасці Беларусі.

Уплыў беларускіх народных элементаў на польскую літаратуру пачынаецца ў другім дзесяцігоддзі XIX стагоддзя, і найлепшым прыкладам можа быць паэзія Адама Міцкевіча, які, як вядома, многа зачэрпнуў у сваю творчасць з беларускай народнай паэзіі. У польскай крытыцы так званая "беларуская школа", хаця тады і не названая, паявілася пасля 1840 года. Крытыкі-рамантыкі, гаворачы аб уплыве беларускіх элементаў на польскую літаратуру, галоўным чынам звярнулі ўвагу на беларускую народную паэзію і на яе бясспрэчныя мастацкія вартасці і глыбокую паэтычнасць. Паэты "беларускай школы" ўжо ў дваццатых-трыццатых гадах XIX стагоддзя пачалі цікавіцца беларускай мовай, збіралі песні і казкі, угаворвалі сяброў, каб пісалі вершы на беларускай мове.

У першай палове XIX стагоддзя склалася ўжо цэлая плеяда польскіх паэтаў, якія нарадзіліся і жылі ў Беларусі. Гэта былі Аляксандр Рыпінскі, Ян Баршчэўскі, Ян Чачот, Казімеж Буйніцкі, Рамуальд Падбярэскі, Ігнацы Храпавіцкі, Францішак Рысінскі, Ігнацы Манькоўскі, Аляксандр Гроза, Тадэвуш Лада-Заблоцкі, Томаш Зан і іншыя.

Адным з пачынальнікаў "беларускай школы" ў польскай рамантычнай літаратуры быў, безумоўна, Ян Баршчэўскі. На гэта звярнуў увагу Тадэвуш Станіслаў Грабоўскі ў Польшчы [7], а ў Беларусі – прафесар Адам Мальдзіс [8]. Баршчэўскі пісаў вершы, як вядома, па-польску і па-беларуску. Нас цікавіць тут польская паэзія Баршчэўскага. Яго польская творчасць складалася пад непасрэдным уздзеяннем польскіх рамантыкаў і ў першую чаргу пад уплывам маладога Адама Міцкевіча, з якім ён пазнаёміўся ў Пецярбургу. Міцкевіч чытаў вершы Баршчэўскага і ўносіў у іх свае папраўкі [9]. Сляды захаплення рамантычнымі баладамі Міцкевіча можна знайсці ў "Шляхціцы Завальні". Аднак, як слухна падкрэслівае Мальдзіс, з найбольшай паўнотой уплыў Міцкевіча праявіўся ў паэме Баршчэўскага "Жыццё сіраты" і ў санеце "Мелодыі пілігрыма". У гэтым вершы паэт звяртаецца да "паўночнай краіны", выказвае сваю любоў да Беларусі:

*"Lubo kraino moja, przeszłości mej zorza,
Gdzie kiedyś w maju życia kwitły me nadzieje,
Wiatr stepów Besarabskich, Szum Czarnego Morza
Wspomnień moich o tobie nie stłumi, nie zwieje..."* [10]

Як сапраўдны рамантык, Баршчэўскі звяртаецца да простага чалавека роднай Віцебшчыны. Ён у вусны аднаго з герояў верша ўкладвае словы, у якіх адчуваецца спагада беднаму беларускаму мужыку:

*Tam stęka biedny rolnik pośród ciężkiej pracy,
A nędza wkrąg zaćmiła dom ubogi;
I tam widziałem pyszne bogaczów pałacy,
I tam nie wszyscy idą przez ciernie, przez głogi [11].*

Карыстаючыся мовай рамантычных алегорый, Баршчэўскі выказаў у паэме "Жыццё сідаты" сваю тугу па лелшаму жыццю, па свабодзе і шчасцю:

*Ach! Kiedyż zorza wiosny na niebo wypłynie,
Której serce cierpiące już od dawna czeka,
I kiedyż zbrodnia dumy i chciwości zginie,
Która jak straszna burza niszczy szczęście człowieka [12].*

Як і ягоныя сябры, польскія рамантыкі, паэт верыць у дзейсную, ператваральную сілу мастацкага слова. Ён лічыць, што словы маюць сілу і яны вечныя, як прырода. Асабліва Баршчэўскі верыць, што вечна жыве народная песня. Музыка ў паэме "Жыццё сідаты", чый вобраз у многім аўтабіяграфічны, хоча "заспяваць людзям велічны гімн", які "развее чорныя хмары і абудзіць скалы":

*Pieśni wieszczą czas nie zmienia,
Burze, wiatry nie rozwieją,
Będą śpiewać pokolenia,
Ona ludu jest nadzieją [13].*

Ян Баршчэўскі нарадзіўся на Беларусі, на Віцебшчыне, тут ён вырас у Мурагах над возерам Нешчарда. Васемнаццацігадовым юнаком ён паехаў вучыцца ў Полацк. З Полацка заўсёды сюды, у Мурагі, вяртаўся і адсюль рабіў вандроўкі ў акаліцы. Тут ён збіраў беларускія песні, якія потым ператвараў у вершы.

Баршчэўскі назаўсёды пакінуў сваю радзіму. Жыў у Пецярбургу, а памёр у Цуднаве на Валыні. Паэт ніколі не вяртаўся ў родную хату, у Беларусь. Аднак ён любіў гэтую старонку і людзей, якія там жылі. У прадмове да "Шляхціца Завальні" паэт напісаў аб Віцебшчыне:

"Ja się rodziłem tam i wyrosłem, ich skargi i smutne opowiadania, jak szum dzikich lasów, naprowadzały na mnie zawsze posępne dumania i od dzieciństwa były moim jedynym marzeniem" [14].

Паэты-рамантыкі "літоўскай школы", да якой можна прылічыць Адама Міцкевіча, Юзефа Крашэўскага і іншых, звярталіся да Літвы і яе гісторыі, да яе старажытных герояў. Баршчэўскі жа як паэт "беларускай школы" свае думкі кіраваў у родную Беларусь. Письменніку быў блізкі і дарагі шматпакутны беларускі народ, яго казкі і легенды, яго фантастыка, у якой, на перакананні аўтара, захаваліся сляды старажытнаславянскай міфалогіі. Пачуцці сваёй любові да айчыны, да роднай зямлі Баршчэўскі выказвае ва ўсхваляваных радках:

*Rodzinna ziemio, twe góry wyniosłe,
Łąki i wody w krąg trzcinań porosłe,
I lasy, gdzie blask nie przenika słońca,
Zawsze się w mojem malują wspomnieniu,
W zielonej barwie, w wiosennym promieniu,
Jak gdyby obraz jaki czarujący,
Brzmi w mej pamięci tęskny śpiew rolnika,
I nieuczona pasterska muzyka [14].*

Ян Баршчэўскі сярод іншых польскіх рамантыкаў "беларускай школы" першай паловы XIX стагоддзя па свайму патрыятызму і любасці да роднага краю займае, безумоўна, высокае месца, хаця Баршчэўскі і яго сябры не

аказалі вялікага ўплыву на развіццё польскай літаратуры; іх паэзія не мела той сілы, якую мае паэтычная творчасць Міцкевіча, Славецкага, Красінскага ці нават Сыракомлі. Аднак трэба падкрэсліць, што Баршчэўскі і другія паэты-палякі, якія пісалі вершы на беларускай мове, былі, безумоўна, таксама пачынальнікамі маладой беларускай літаратуры, якая ў другой палове XIX стагоддзя значна развілася, а расцвіла ў пачатку XX стагоддзя, каб пазней стаць у роўным радку з другімі славянскімі літаратурамі. Да развіцця гэтай літаратуры, як здаецца, прычынілася таксама і "беларуская школа" ў польскай рамантычнай літаратуры, таму што яе паэты, а ў тым ліку Баршчэўскі, паказалі правільны кірунак развіцця беларускай культуры і літаратуры.

ЛІТАРАТУРА

1. **Tyszyński A.** *O szkołach poezji polskiej, W: Amerykanka w Polsce, t.1-2, Petersburg 1837; M. Bielanka-Luftowa, Znaczenie terytonium w tak zwanej szkole ukraińskiej. "Pamiętnik Literacki", 1936, z. 2.*
2. **Stankiewicz S.** *"Szkoła białoruska" w polskiej literaturze romantycznej, "Przegląd Wileński", 1933, nr 2, s.2-6, nr 4, s. 2-7, nr 5. S. 2-7.*
3. **Stankiewicz S.** *Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej, cz. 1: Do roku 1830, Wilno 1936; S. Zdziarski, Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX wieku. Studia porównawczo-literackie, Warszawa 1901; M. Jackiewicz, "Szkoła białoruska" w polskiej literaturze romantycznej. "Acta Polono-Ruthenica". I. Olsztyn 1996. S.113-121.*
4. **Wegnerowicz W.R.** *Młoda Białoruś, "Świat Słowiański", t.1, 1912. S.4.*
5. **Gołąbek J.** *Wincenty Dunin Marcinkiewicz, Wilno 1932. S. 6 i 13.*
6. **Grabowski M.** *Literatura i krytyka, t. 1, Wilno 1840. S.38-39.*
7. **Grabowski T.S.** *Z pogranicza polsko-białoruskiego, (W:) Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia, Kraków 1961.*
8. **Мальдзіс А.** *Творчае пабрацімства. Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемазвязі ў XIX ст., Мінск, 1966. С. 32-37; А. Мальдзіс. Падарожжа ў XIX стагоддзе. 3 гісторыі беларускай літаратуры, мастацтва і культуры. Мінск, 1969. С. 25-38.*
9. *Encyklopedia powszechna, tom drugi. Warszawa 1860. S. 948.*
10. **Barszczewski J.** *Proza i wiersze, cz. 1. Kijów 1849. S. 190.*
11. *Tamże, s.65.*
12. *Tamże, s.71.*
13. *Tamże, s.65.*
14. **Barszczewski J.** *"Szlachcic Zawalnia" czyli Białoruś w fantastycznych opowiadaniach, Petersburg 1844. S.XLIII.*
15. *Tamże, s.12.*

S U M M A R Y

The revival of Jan Barszewski's heritage in Bielarus' is not only return of his Polish-lingual writings into the midst of the Belarussian language through translation - started with The Noble Zawal'nia and some number of sonnets and ballads - but also re-consideration of his poetic and prosaic legacy in the context of the new Belarussian literature.